

SÖZLEŞMELİ ASKERLİK: DEMOKRATİK VATANDAŞLIK MI, KÜRESEL MİLİTARİZM Mİ?

Serpil Sancar¹-Çiğdem Akgül²

Birikim, sayı 264-265, 2011.

Türkiye’de ordunun taraf olduğu silahlı çatışmalarda ölen asker sayıları giderek artan düzeyde vicdanları kanatıyor. Ordunun kendisine karşı sürdürülen silahlı ayaklanmayı şiddet yöntemiyle çözemeyeceğini dair kanaatler de çoğaldı. Öte yandan NATO bir süredir orduların “profesyonelleştirilmesi” kararını aldı ve şimdiye kadar yirmiden fazla NATO üyesi ülkede zorunlu askerlik görevi için askere alınan erkek-vatandaşlardan oluşan askerî birlikler yerine sözleşmeli olarak sadece bu iş için çalıştırılan “profesyonel” askerî birliklerin kullanılmasına başlandı. Bu tartışmalar Türkiye’de de yankı buldu ve Türkiye’de zorunlu askere alma yöntemine dayalı ordu modelinde değişimlerin gerektiği tartışılmaya başlandı. Tartışmaların kimi gerekçesi ordunun silahlı ayaklanmalar karşısında yeterince etkin olmadığı, dolayısıyla daha etkin olacak teknik uzmanlık düzeyi yüksek “profesyonel” birliklerin oluşturulması gerektiği. Kimileri de askere gitmek istemeyenlerin sayısındaki artışı ve kısa dönem/ bedelli askerlik için sürekli ve ısrarlı talepleri işaret ederek orduda reformun gerekliliğini vurguluyor. Türkiye bu konuları enine boyuna konuşmadan ve mevcut askerî kurumlar ve güvenlik politikaları konusunda kapsamlı bir tartışmayı kamuoyuna mal ederek tartışmadan, hükümet TBMM’den “sözleşmeli askerlik” uygulamasına izin veren bir yasa çıkardı. .

Demokratik güvenlik reformu mu yoksa post-modern militarizm mi?

Dünyada erkek vatandaşların zorunlu askerlik yapmasına dayalı modern ulus-ordu modelinin gözden geçirildiği dönemler yaşıyoruz. Vatandaş-orduların yeterince etkin olmadığını söyleyerek değişiklik talep eden farklı çevreler farklı hedeflere doğru gidecek farklı gerekçeler ileri sürüyorlar. Bir yanda krize girmiş görünen zorunlu askerliğe dayalı vatandaş-ordusu modelinin zaten bir süredir yaşadığı dönüşümler var. Örneğin Türkiye’de kurumların, konutların, işyerlerinin, eğlence ve kültürel mekânların korunması gibi güvenlik sağlama işleri özel güvenlik şirketlerine devredildi. Ayrıca yaşanan etnik kökenli silahlı ayaklanma nedeniyle kırsal bölgelerde jandarmanın yapamadığı güvenlik sağlama işi de yerel erkek topluluklarından oluşan korucu birimlerine uzun süredir bırakılmış durumda. Şimdi de

¹ Prof. Dr. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi

² Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans öğrencisi

“sözleşmeli er” uygulamasına geçileceği haberi vatandaş-ordusu modelinde yeni bir yama olacağı benziyor.

Meselenin tartışma gerektiren esas boyutu ise zorunlu askerlik sisteminin, her erkeğin savaşçı olmak/olmamak tercihini dikkate almayarak uyguladığı “tahakküm”e yönelen eleştiriler. Her erkeğe zorunlu askerlik yaptırmak yerine kadın ya da erkek her vatandaşa yaşadığı toplumun ortak gereksinmelerini karşılamak için yaşamının belli bir döneminde kamu hizmeti yapmasına dayalı bir güvenlik politikasının benimsenmesi aslında demokratik bir toplumun vazgeçilmez ön koşulu. Güvenlik, toplumun gereksinme duyduğu eğitim, sağlık, çevre koruma gibi bir kamu hizmeti ve o toplumda yaşayan her bireyin sorumluluğu. Dolayısıyla güvenlik sağlama için askerlik yapmak ve savaşçılığı öğrenmek ile doktorluk ya da öğretmenlik yapmak arasındaki fark oluşturulmaya başlandığında aslında toplumun erkek egemen ve militarist değerlere teslim olmasına kapı aralanmış oluyor. Demokrasi ile bağdaşır bir güvenlik politikasının bu anlamda hem militarizme yol açmaması hem de cinsiyet ayrımı yaratmaması gereği var.

Türkiye’de “sözleşmeli askerlik” tartışmalarının nasıl bir bağlama oturacağını henüz bilemiyoruz. Sözleşmeli askerlik uygulaması bir tercihe göre ordunun küçültülmesi, alternatif kamu hizmeti anlayışına geçilmesi ve vicdani ret hakkının tanınması gibi özgürlükçü ve demokratik gelişime hizmet edecek şekilde uygulanabilir. Ya da Türkiye’yi yeniden kendi toprakları dışında denetlenmesi zor askerî maceralara sürükleyebilecek küresel militarizmin bir parçası haline getirecek tam ters yönde gelişmelere kapı açabilir. Görüldüğü kadarıyla her erkeğin zorunlu askerlik yapma gereğini gevşeterek bunun yerine alternatif bir kamu hizmeti yapma zorunluluğu önerilmiyor; ama para karşılığı, imzalanacak sözleşmelere dayalı olarak asker bulunacak ve bunlar özel eğitimden geçirilerek “bazı” askerlik işleri onlara yaptırılacak. Bu paralı özel birlikler özel işler yapacaklar ve “süper savaşçı askerler” olarak eğitilecekler. Bu askerler 30 yaşına gelince emekli edilip sivil güvenlik işlerine kaydırılacak. Ama önce sıradan askerlere yaptırılamayacak kadar “özel” işler yapacaklar. Bu özel işlerin neler olacağı konusunda henüz bir açıklama yok. Söylenen sınır bölgelerinde ya da çatışma bölgelerine görev yapacakları.

Dünyada benzer uygulamalara baktığımızda çok tartışma götürecektir yeni bir militarist mekanizmanın içine sorgusuz giriyor muyuz acaba diye düşünmemek mümkün değil. Özel birlikler ve bu birlikteki askerler yaptıkları işi ülkesine karşı vatandaşlık görevi olarak değil para karşılığı yapacaklar. Bu birliklerin ciddi bir siyasal denetim mekanizması ile denetlenemediği durumlarda dünyanın her yerinde denetim dışı ve hukuk dışı birçok çatışmada kullanılabilme olasılığı çok korkutucu. Bunu bir tür *post-modern militarizm* olarak niteleyebiliriz ve bunun yeni küresel tahakküm stratejilerinin gelişimine paralel öngörülen modellerden bağımsız düşünme olanağı yok.

Türkiye’de gerçeklikte hiçbir zaman tam sayısını bilemediğimiz asker kaçaklarının sayısal olarak artmakta olduğu iddiası ve zaman zaman ortaya gelen bedelli askerlik talebi bu tartışmaların zemininde duruyor ve kamuoyunda konunun tartışılmasında kafa ve ruh karışıklığı yaratıyor. Kentli, meslek sahibi ve militarist değerlere pek aşina olmamış erkeklerin askere gitmemek için sürekli ayak direterek çok farklı ve yaratıcı yollar geliştirmiş olmaları çözülmesi gereken sorunlara işaret ediyor. Dünyanın hemen her yerinde zorunlu askerlik sistemine alınabilen erkeklerin büyük çoğunluğunun artık alt sınıf, kırsal, az eğitilmiş erkeklerden oluşması kabul edilmesi gereken bir gerçeklik.

Alternatif kamu hizmeti ve militarizmin reddi

Günümüzün güvenlik reformu tartışmalarının asıl önemi, güvenlik sağlama adına militarist uygulama ve içeriklerle bütünleşen militarist zihniyetin “reform” tartışmaları gündemdeyken hedef alınıp alınmayacağı ve güvenliğin sağlanmasının tıpkı eğitim, sağlık ve çevre bakımı gibi toplumun ortak yararı için gerekli kamu hizmetinin yapılması anlayışına dönüştürülüp dönüştürülemediği.

Güvenlik politikaları ile militarizmin ilişkisinin kopartılması aslında eril tahakkümün ve eril şiddetin birçok biçimi ile yüzleşmeyi de olanaklı kılıyor ve dahası “derin devlet yapıları”nın yok edilmesi gibi demokrasinin yaşayabilmesini doğrudan ilgilendiren sorunların çözümünde militarizmin yok edilmesinin hayati önemine dikkat çekiyor. Asıl eleştirilmesi ve tartışılması gereken şey toplumların kaçınılmaz gereksinmesi olan güvenliğin militarize edilmiş süreçler, aygıtlar ve pratiklere teslim edilmiş olması. Oysaki bununla hiç bağlantısı olmayan hatta tam tersine gelişimlere yol açma olasılığı çok yüksek olan “sözleşmeli askerlik” tartışmasına

sıkışmak çok talihsiz. Çünkü zorunlu askerlik sisteminin militaristleşmesini ve silah sanayi ile iç içe geçmesini denetleyemeyen bir toplumun “paralı asker” birliklerini denetlemelerini beklemek çok gerçekçi değil.

Profesyonelleşme, sözleşmeli askerlik ve özel birlikler politikası

NATO'nun üyesi olan 28 ülkede bir süredir orduların profesyonelleştirilmesini teşvik ettiğini biliyoruz. Hatta üye ülkelerin büyük çoğunluğunda profesyonelleştirilmiş birimlerden oluşan örneklerin sayısı artmakta. Profesyonelle(tir)menin gerekçesi gelişen savaş teknolojisi ve bunu uygulayacak insanların eğitimlerinin uzun ve masraflı oluşunun zorunlu askerlik sistemiyle bağdaşmaması. Dolayısıyla ordular içinde özel uzmanlık birimlerinin oluşması çoğu zaman kaçınılmaz ve siyasal sonuçları itibariyle tartışma dışı kalması gereken (nötr) bir konu olarak ele alınıyor. Profesyonel askerî birliklerin ülke güvenliğinin kritik noktalarında kullanılması gereğinin kaçınılmaz olduğu fikri bugün birçok ülkede çok tartışma olmadan kabul edilmiş görünüyor.

Acaba paralı/sözleşmeli özel savaş birliklerine sahip olma ile ilgili farklı ülke deneyimleri ne söylüyor? Türkiye’de hükümet tarafından TBMM’ye yakında getirilecek olan “sözleşmeli er çalıştırma” ile ilgili yasal düzenlemeler kabul edilmeden bu konu bu deneyimlerin ışığında detaylı olarak tartışılmayı bekliyor. Bu bağlamda birçok ülkenin “profesyonelliğe” geçiş aşamasında “örnek model” saydığı ABD ordusundaki sözleşmeli ya da profesyonel askerlik deneyimleri hakkında bilgi sahibi olmak kafa açıcı olacaktır.

Paralı askerliğin ideolojisi: Esnek tehdit, esnek savaş

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile geliştirilen yeni güvenlik stratejileri birkaç açıdan dikkate değer özelliğe sahip. Bu stratejiler artık devletlerin toprak bütünlüğüne dayalı modern güvenlik algısının değiştiğini, yerine güvenliğin çok uluslu bir küresel alanı kapsayan ve tehlikenin ortaklığını vurgulayan “güvenli alanın dinamikliği” türü anlayışlara bıraktığını söylüyor. Dünyanın gelişmiş ve zengin bölgelerine yönelik güvenlik tehdidinin ulus-ötesi alanlardan, belirsiz, yaygın ve esnek odaklardan kaynaklandığı saptaması yapılıyor. Bu saptamaya dayanarak söylenen “devlet sınırlarının muğlaklaştığı”, yeni ve esnek bir “güvenlik stratejisi”nin gerektiği.

Gelişmiş ve zengin Batı dünyasına yönelen güvenlik tehdidinin artık tek boyutlu ve tahmin edilebilir biçimde olmadığı vurgulanırken farklı bilgi ve uzmanlık alanları, kurum ve kuruluşlar hatta devletlerarası ortak çalışmaların gerekliliği vurgulanıyor.³ Bu saptama ABD ordusunun enerji, iletişim, göç, din vb. birçok alanın güvenlik tehlikesi taşıdığı gerekçesi ile güvenlik politikaları alanına girdiğini ve ordunun bu alanlarda işler yapmasının meşru olduğu vurgusunu güçlendiriyor. Sonuçta ABD ordusu, genel yapısını ve organizasyonunu bu yeni ilişkiler ve alanlar gereğince yeniden şekillendiriyor.

Amerikan ordusu bugün, “Karmaşık Uyum Sistemi/*Complex Adaptive System*”⁴ [CAS] adı verilen bir sistem temelinde yeniden örgütleniyor. CAS, katı bir hiyerarşiye dayalı geleneksel emir-komuta yapısının günümüzde ordunun asker-sivil işbirliğine dayalı yeni görev anlayışına⁵ uymadığı kabulüne dayanıyor. İlişkilerin daha esnek olduğu, geçişkenliğe izin veren, dolayısıyla farklı politika ve uzmanlık alanları arasında çok daha hızlı bilgi alışverişine olanak sağlayan yatay ilişkilere duyulan gereksinim vurgulanıyor. CAS’ın temel özelliklerinden biri, güvenlik tehditlerini “tahmin edilemez, öngörülemmez, zamanı kestirilemez” şeklinde karmaşık olarak tanımlaması.⁶ Bu durumda, ordunun hiyerarşiye dayalı geleneksel dikey ilişkisinin riskleri önleme ve müdahale etme anlarında bir zaman kaybına yol açabilecek hantal bir model olarak algılanıyor ve bu yeni karmaşık gereksinmelerinin hiyerarşi ve itaate dayalı klasik askerî eğitim modelinin yetiştirdiği personel ile karşılaması olanaklı olmadığı düşünülüyor.

Yeni güvenlik anlayışının geçirgenlik, esneklik, farklılıkların barındırılması anlayışı aslında savunmanın bazı noktalarda “sivilleşmesi” anlamına geldiğini biliyoruz. Ama bu tür tanımlamaların gerçekte de taşıdığı anlamlara sahip olup olmadıklarını daha yakından tartışmak gerekiyor. CAS’ın ortaya koyduğu bilgiler ışığında ABD ordusunun militarist yapılarının katı, nüfuz edilemez özelliklerinin değiştirmekte olduğu iddiası aslında bu özelliklerin tam da tezat bir biçimde, militarizmin sivil yaşama daha “şeffaf, esnek” bir şekilde

³ Raporne, Christopher R., Anderson Ruth A., Reuben R. McDaniel, “Where Military Profession Meets Complexity Science”, **Armed Forces & Society** Vol.34, No.3, April 2008,s.433.

⁴ A.g.e.

⁵ Bu görevler genellikle çatışmaları önleme, barışı koruma, kriz çözme, afet ve insani yardım operasyonları, barış görüşmeleri ve yeniden yapılanma dönemlerinde güvenliği sağlama olarak sıralanıyor. Ayrıntılı bilgi için bkz. Constantin, Grigaraş, “The Quantitative Optimum Providing the Quality of Romanian Armed Forces”, **Military Science**, Revista Academy Fortelor Terestine, NR.2 (54)/2009.

⁶ Raporne, vd. s.435.

nüfuz etme ve “öngörülemeyen, kestirilemez” saydığı tehlikelere “kendiliğinden” müdahale etme hakkını vermiyor mu?

Konuyla ilgili strateji metinlerine baktığımızda, her şeyden önce, yetki sınırları belli olmayan, muhatabı somut olmayan planların, programların tartışılmakta olduğunu görebiliriz. Dünya, küresel çevre, küresel gelecek gibi tanımlar, hiçbir coğrafi sınırın belirtmediği tehlike alanları tanımları, yön verme [mapping], ileri götürme [forging world] gibi belirsiz fiiller de müdahalenin keyfiliği, hedefinin belirsizliği ve istendiği ve gerek duyulduğu alanlarda askerî işlem yapabilme olanağını içerdiği görülüyor. “Stratejik yönelimler”, “küresel bilmece” gibi ifadeler de, “şeffaf”, “açık”, “ortak” ilişkilerden öte, ABD ordusuna, bilinmez, denetlenemez, sınırları müphem müdahale alanları açıyor. Bu çalışmaların “stratejik boyutu” ise silahlı güçlerin varlığını daha da sağlamlaştıracak “tehdit senaryoları” üretmeleri ile pekişiyor. Sonuçta, diğer uzmanlık alanlarıyla yapılan “şeffaf, esnek” işbirliği içinde, demografi, bilişim, enerji gibi alanlar, silahlı güçlerin üstlendiği görevlerle ilgili yeni misyon alanları haline dönüşüyor.

Askerî-sivil alan arasındaki ayrımı anlamsızlaştıran, askerî alanın sivil alana müdahalesini kolaylaştıran bu tarz tehdit senaryoları yaratma mekanizmaları Türkiye açısından hâlihazırda mevcuttur. Türkiye’de, devletin güvenlik politikasını belirleyen “milli güvenlik siyaset”i belgelerinin “güvenlik devleti” anlayışıyla şekillendiğini biliyoruz. 3056 Sayılı Kanun ile hükümetin yürütmekle yükümlü olduğu güvenlik politikasının “milli güvenlik siyasetine” uygun olması öngörülmüyor.⁷ Milli Güvenlik Siyasetinin hayata geçirilmesini sağlayan Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB), askerîyenin istediği konuyu, istediği zamanda ve genişlikte “tehdit” olarak kodlamasındaki en etkin araçtır. Nitekim 2006 tarihli MGSB’ne değişen küresel güvenlik algılarına paralel olarak, ilk kez, “göç, gelir dağılımı dengesizliği, işsizlik” gibi konular eklenmiş⁸, TSK’nın zaten geniş olan müdahale alanının daha da büyüyeceğinin ilk sinyalleri verilmiştir. Savunma kurumunun dışındaki toplumsal sorunlar, askerîyenin girişimini gerektiren asayiş sorunları olarak tanımlanmaya başlanmıştır. TSK’nın *2011 Faaliyet Planı* incelendiğinde de benzer temaların kurs ve eğitim programlarına alındığını, “siber terörizm, terörizm ve medya, terörizmin finans boyutu” gibi başlıklarla, yetki

⁷ TESEV, **Güvenlik Sektörü Siyaset Raporu 1: Türkiye de Güvenlik Sektörü: Sorular, Sorunlar, Çözümler**, (haz. Hale Akay) TESEV Yayınları, 2009, s.3

⁸ A.g.e.

ve yorum alanını detaylandırarak, etkisini “esnek”leştirdiği görülür.⁹ Sonuçta milli güvenlik anlayışı değişmeden transfer edilen her sivilleşme girişimi, aslında paradoksal bir biçimde askerîyenin katı, nüfuz edilmez yapısını güçlendirme etkisi yaratabileceği hesaba alınmalıdır.

Asker-sivil ilişkisinde yeni otorite savaşları

Sivil-asker ilişkileri iç içe geçtikçe, bilhassa ordu içindeki askerî kanattan profesyonellik ve uzmanlık tekeline elinde tutma ile ilgili rekabetin yükseldiği iddia ediliyor. Sivil uzmanlarla çalışmanın, kurumun ve komutanların otoritesini sarsacağı kaygısı ordu personeli arasında yaygınlaşabiliyor.¹⁰ Ordu komutanlarının, yeni sivil uzmanların yetki ve görev alanlarının genişlemesi karşısında askerî uzmanlığa dayalı iktidarı elde tutmak için yarıştıkları, askerî değerlerin abartılarak tekrar tekrar vurgulandığı yeni bir militarist dil görünür hale geliyor. Özellikle sivil kurumların güvenlik politikaları içindeki gücünün artmasının politik aktörlere boyun eğme olarak yorumlandığında ordunun kendini her şey ve herkes üzerindeki üstün görmeye alışmış reflekslerini yeniden tetikleyecek etkiler yaratabiliyor. Sivil ve politik alanlarla iç içe geçme askerî kurumların “askerî ahlak” tartışmalarını gündeme getirmesine yol açıyor.¹¹ “Askerî ahlak” ile kastedilenin askerî eğitim ve değerlerin altını çizen, bunlara sadakatin her şeyin üstünde sayıldığı adeta elit militarist bir etik olduğu unutulmamalıdır.

Teknolojik gereklilik söylemi ile ticarileşen güvenlik ve metalaşan uzmanlık

Ordu görevlerinin, müdahale alanlarının genişlemesinin sorgulanmazlığının, irdelenmezliğinin nedenlerini araştıran Stuart Tannock, bu sessiz kabullenmeyi “bilgi ekonomisi” söylemine bağlıyor. Post-endüstriyel toplum, bilişsel ekonomi ya da enformasyon çağı gibi çeşitli biçimlerde de tanımlanan bu durum bilginin üretimi, dağıtımı ve kullanılmasına dayalı, teknolojik endüstrilere bağlı olarak gelişen ve bilginin yaygınlaştırılması için disiplinler arası ortaklığa dayalı bir sektörün egemenliğinden bahsediyor.¹² Tannock’a göre, bu ekonomik işleyiş, herhangi bir alanda, rekabeti arttıran, eşitsizlikleri derinleştiren bir uzmanlık tanımı dayatır; bu sayede tanımlanan bu uzmanlığın özelliklerini talep eden iş alanlarına yapılan yatırımlar çoğalır ve gençlerin kendilerini bu kriterlerde eğitmesi için yeni olanaklar yaratılır.

⁹ TSK, “Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Komutanlığı 2011 Faaliyet Planı”, <http://www.tsk.tr/2011plani.faaliyet.htm>, Son erişim 30 Aralık 2010.

¹⁰Bkz. Cook, Martin L., “Revolts of Generals : A Case Study in Professional Ethics”, **Parameters** , U.S Army War College, 2008.

¹¹ A.g.e.

¹² Stuart, Tannock, “Knowledge For What?”, **Globalization, Societies and Education**, Vol.7, No.3, September 2009; ss.257-274.

Bu noktada, “bilgi ekonomisi”, militarizmin ve askerî-endüstriyel kompleksin sınır tanımaz yükselişini anlamakta da işlevsel bir araçtır. Öncelikle, bugün, her yer ve her alandaki yaygınlığı ve ciddi bütçesine bakıldığında ordu, sağlam ve cazip bir “iş kurumu” haline dönüşmektedir.

Bu gelişimler artık işlevi değişmiş görünen “askerî profesyonellik” bilgisinin öğretileceği yeni askerî eğitim kurumlarının ortaya çıkmasına da yol açıyor. Söz konusu uzmanlık eğitiminin araç ve gereçlerini finanse edecek şirketlerin işin içine girmesi ile asker-sanayi bütünleşmesinin yeni boyutları ortaya çıkıyor. Bu ilişkinin yapılandığı teknolojik-askerî bilgiyi yeni güvenlik politikalarını toplumun yararına sunulan değil, ticarileşen, metalaştırılan, özelleştirilen bir piyasa ilişkisi haline getiriyor. Askerî-bilgi kar aracı haline gelerek askerî liderlerin, sivil savaş savunucularının ve silah ticareti yapanların çıkar ve statü mücadelelerinin bir parçası oluyor.

Yeni güvenlik stratejisine uygun yeni askerî eğitim kurumlarının ortaya çıkışı ve bu kurumların askerî-sanayi kompleks ile bütünleşmesine iyi bir örnek Güney Galler’de İngiliz ordusu için 14 trilyon dolara 2007 yılında açılan *The St. Athan Defence Training Academy* isimli askerî eğitim merkezidir.¹³ Bu gelişimin İngiliz ordusunun 2003 yılı Irak işgalinden beri 650.000’den fazla Iraklı’nın ölümünden ve dört milyona yakın Iraklı’nın da ülkelerinden sürülmesinden sorumlu tutulduğu bir dönemde olduğunun altını çizmek gerek. Sürmekte olan bir savaşla, özel eğitim merkezinin açılması arasındaki ilişkiye baktığımızda, Irak savaşından kâr elde eden özel şirketlerin -*QinetiQ* ve *Raytheon* şirketleri- bu akademinin kurulmasını ve işletilmesini de finanse ettiğini görüyoruz. *St. Athan* askerî akademisinin finansal destekçilerinden olan özel güvenlik şirketi *Raytheon*’un dünyanın en büyük kitlesel imha silahlarının üreticisi ve satıcısı olduğunu unutmamak gerek.

Bu aşamada profesyonelliğin kimin çıkarlarına göre biçimlendiği, “kim ve ne için uzmanlık” sorusu kilit soru olarak ortada duruyor. Olayın en vahim yanlarından birisi de, böyle bir askerî eğitimin tüm dünyaya “model” olarak sunulmasıyla başlıyor. Askerî Akademi’nin bu noktadaki “katkısı” toplumun güvenlik gereksinmesini ticarileştiren, silah şirketlerinin etki alanına açan bir ‘uzmanlık söylemi’ni meşrulaştırmasıdır. Oysa akademinin ticari şirketler ve

¹³ Stuart, Tannock, a.g.m.

devlet ile işbirliği içinde “bilgi ve uzmanlık” kılıfında sundukları kitlesel ölçekte insan öldürme kapasitesini güçlü devletlerin hizmetine sunacak olan militer şiddettir. Sonuçta, ortaya, farklı ideolojik görüşe sahip olmakla birlikte farklı uzmanlık dallarında çalışan sivillerin onayladığı, ortaklaştığı, itiraz edilemez bir “bilimsel gereklilik ve kaçınılmaz gelişme biçimi” olarak kabul edilen asker-militer oluşum ortaya çıkar. Amerikan Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nın *Military Review* Dergisi’nin 2009 sayısında bu eğitim biçiminin en etkin şekilde devam edebilmesi için ordu adına araştırmalar yapacak devlet akademileriyle yakın işbirliğinin savunulması¹⁴ üniversitelerin de yakın zamanda bu ilişkiler ağına çekilme arzusunun tezahürüdür aslında.

Buna benzer bir arzu Türkiye’de de sinyallerini vermiştir. Boğaziçi, ODTÜ, Bilkent, İTÜ, Yıldız Teknik gibi Türkiye’nin önemli üniversiteleri, Ar-Ge projeleri adı altında TSK ile ortak çalışmalar yürütmektedir. Bu üniversitelerde, örneğin İTÜ’de, “Savunma Teknolojileri Kulübü” gibi çalışma alanları kurulmakta, “Üniversite-Savunma Sanayi İşbirliği” gibi konferanslar düzenlenmekte ve sistemli olarak “Savunma Sanayi Günleri” düzenlenmektedir.¹⁵ Yine TÜBİTAK’ın 2008’de savunma sanayine bağlı olarak AR-GE için ayırdığı bütçe 60 milyon TL olarak bilinmektedir.¹⁶ Bütün bunlar, akademik bilginin, sanayinin ve askerî ekonominin sorgulanmaz ve fark edilmez, bir biçimde iç içe geçtiğinin işaretleridir aslında.

Şiddetin Tırmanışı

Profesyonel orduya olan gereksinim tartışılırken Soğuk Savaş’ın ardından pek çok devletin ordularını küçülttüğünü ve yeni gereksinimleri karşılayamayacak mevcut alt-sınıf vasıfsız askerlerin orduda uzun süreli tutulmasını anlamsız bir mali bir külfet olarak görülmeye başladığını görüyoruz. Galler’deki *St. Athan* Akademisi benzeri özel okulların yetiştirdiği profesyonel askerlerin yanı sıra, özel şirketler de ABD Savunma Bakanlığı’nın bugün hemen hemen her operasyonunda kullandığı “paralı askerler”i devlete kiralyor. Irak savaşı öncesinde “Pentagon’un artık bu özel kiralanan askerler olmadan hiçbir savaşa ya da göreve gitmediği” belirtiliyordu.¹⁷

¹⁴ Oh, Paul S., a.g.e, s.71.

¹⁵ TESEV, **Güvenlik Sektörü Siyasa Raporu 2: Türkiye de Askeri-İktisadi Yapı: Durum,Sorunlar ve Çözümler**, haz. İsmet Akça, TESEV Yayınları, 2010.

¹⁶ A.g.e.

¹⁷ Leslie Wayne, “America’s For-Profit Secret Army”, **New York Times**, 13 October 2002.

Özel güvenlik şirketlerinin Pentagon'un görünmek istemediği yerlerde sözleşmelere dayanarak askerî görevler yaptığını biliyoruz. ABD ordusunun gönderilmesine tepkilerin olacağı, adının anılmasından çekinildiği bölgelerde ve görevlerde bu askerleri kolaylıkla kullanabiliyorlar. Eskiden halkın tepkisi, medyanın eleştirisi ve evrensel ahlaki yükümlülükler gibi çekincelerle frenlenebilen, önüne geçilebilen saldırı, işkence ve çatışmalar, artık bu "sözleşmeli özel ekiplerle" engellenemez bir noktaya geliyor. Bu personeller, ülkenin resmî askeri ve vatandaşı olmadıklarından, devletlere yönlendirilebilecek her türlü suçlama ve sorumluluğu inkâr ederek, etik ve yasal olmayan her eylemi gerçekleştirme "esnekliği"ni ordulara sunuyor. Bu özel ekipler açısından yasal durum devlet kurumlarının konumlarından oldukça farklı; onlar sadece sözleşme gereklerine bağımlı kalmakla yükümlü birer işçi. Nitekim 2007 yılında ABD Temsilciler Meclisi, Irak'ta bulunan *Blackwater* adlı özel şirket görevlilerinin Bağdat'ta işlediği kanlı cinayetlerin ardından bu görevlilerin BM yasaları altında yargılanmasını teklif ettiyse de bu öneri Beyaz Saray tarafından geri çevrildi.¹⁸ Irak hükümeti suçlular hakkında yargılama talep etse de, bu askerler Irak vatandaşı olmadıklarından ne askerî ne de sivil kanunlar tarafından yargılanabiliyorlar. Ayrıca hiçbir özel yasaya da tâbi değiller.

Özel sözleşmeli personelin yasa dışı ve şiddet içerecek eylemlerinin orduları doğrudan bağlamayacağı gerekçesiyle, bu eylem ve ekiplerden kendini ayırma ve aklama çabası hâkimdir. Bu ekiplerin gerekli askerî görev sorumluluk ve ahlak anlayışıyla eğitilmediklerinin altı çizilmekte, bu yüzden yoğun askerî eğitimin kurallarının, katı emir-komuta zincirinin, katı disiplin terbiyesinin önemi vurgulanmaktadır. Rekabet ve bireysellik vurgusunun organizasyon içinde çatışma potansiyelini arttırdığı, kardeşliğe, birlik ve beraberliğe, itaat ve disipline dayalı savaş ahlakını unutturduğu da eleştirilmektedir. Ayrıca sadece sözleşmeye bağlı kalan bu askerler, ülkeye, vatana karşı bir sorumluluk ve bağlılık taşımadıklarından zorlu görevlerde "yeterince cesur" davranamadıkları, bu yüzden yaşamlarını "feda etmeye" hazır bir içsel donanımdan yoksun olduklarından da eleştirilmektedirler. Bir çok komutanın ve muhafazakar yazarların makalelerinde zorunlu askerliğe geri dönüş çağrısı hâkimdir.¹⁹

¹⁸Aquirre, Mariano, "Mercenaries and the New Configuration of World Violence", <http://www.opendemocracy.net>, 16 October 2007.

¹⁹Latham, William C., "Not My Job: Contracting and Professionalism in the U.S Army", **Military Review**, March-April 2009.

Modern dönemin, kahramanlık, cesaret, ataklık, vatanseverlik üzerinden tanımlanan hegemonik erkeklik değerleri de yeniden önem kazanmaktadır.

Yayılan modeller, genişleyen tehlikeler: Rusya

Türkiye'den sadece birkaç sene önce güvenlik politikalarında reformu tartışmaya başlayan Rus ordusunun yaşadığı dönüşümler Türkiye'de gelecekte karşılaşılabilecek sorunları çıkarsamada yardımcı olabilir. Rusya ordusu, 2006 yılından başlayarak askerlik süresinde azaltmak²⁰ ve 2008'de, subay olmayan özel birliklerin, profesyonel askerler olarak yetiştirmek için bir program başlattı. 2008'de, *Ryazan* Yüksek Hava Komutanlığı Okulu'nda, eğitimleri 2 yıl sürecek profesyonel askerler yetiştirmek üzere, on yedi farklı askerî uzmanlık alanında ilan verdi ve sınav açtı.²¹ Askerden kaçmanın çok yaygın olduğu Rusya'da *Ryazan*'da profesyonel olarak yetiştirilmek üzere sözleşme yapacak asker toplamak için Savunma Bakanlığı'nca yürütülen çağrı kampanyasına talebin yoğun olması çok şaşırtıcı bulundu. Türkiye'de var olana benzer biçimde uzman çavuşlarla aynı statüde olmadıklarının altı çizilen, maaş ve sosyal haklar açısından cazip koşullar önerilen yüksek asker maaşlarının etkisini burada açıkça görmek mümkün oldu.²² Böylece savaş, devletçe önerilen bir "iş" haline getirilerek askerlik kaçınılan, korkulan olmaktan ziyade bazı erkekler için tercih edilen, kazançlı bir geçim yolu haline gelmeye başladı.

Gözden kaçan ama son derece önemli bir nokta ise erkekliğin mutlak üstün gelme olduğunu savunan cinsiyetçi anlayışın bu askerî sınavlarla nasıl yeniden üretildiğidir. En yüksek güç ve dayanıklılık kriterlerin arandığı bu testlerde, sözleşmeli asker adayı erkeklerin güç, hız, şiddet, hırs gibi erkeklikle özdeşleştirilen değerlere sahip olup olmadıkları sınanıyor ve bunu kanıtlamak üzere yarışmaları istenerek bu "erillik" sınavını başaranlarla sözleşme yapılıyor. Dahası, derecelendirilen "güç ve şiddet hiyerarşisi"nin üzerine çıkanlara verilen ek ikramiyeler, maaşlarına zam gibi uygulamalar da "üstün" erkeklere duyulan gereksinimin dolayısıyla militarizmin en güçlünü kazanmasına dayalı hiyerarşisini yeniden iş başına getiren anlayışın gücünü gösteriyor.

²⁰ Cave, Felicity, "Underwestern Eyes: Reflections on Tolyas Letters", <http://www.opendemocracy.net>, 29 March, 2010.

²¹ A.g.e. Bu alanlardan bazıları, motorlu silahlar, istihbarat, havacılık, keşiftir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Mc Dermott, Roger, "Russian Military Plan New NCO", *Eurasia Daily Monitor*, Volume 6, Issue:163, 8 September 2008, ss.1-2.

²² Herspring, Dale, "Russian Military Reform", *Problems of Post Communism*, Vol.55, No:6, 2008, ss.20-32.

Peki, Rusya’da yaklaşık iki senedir süren bu uygulama ne tür yorumları beraberinde getirmiştir? Rusya’da süper güç temsili olan bu özel birliklerin çok etkin olduğu ve bu birliklerin yanında geleneksel ordunun son derece düşük moral ve verimlilikte kaldığı²³ iddia ediliyor. Kısacası, bu “süper güçleri” tüm ordu için kriter alan, ülkenin bütün erkeklerini böylesi “yoğunlaştırılmış” bir erkeklik eğitiminden geçirme gereğinden bahsedenler bile ortaya çıkıyor.

Rusya’da da cevapsız bırakılan can alıcı sorulardan biri de bu profesyonellerin maaşının nasıl ve kim tarafından ödeneceği.²⁴ Yine Türkiye’ye benzer şekilde, bu noktada da “bedelli askerlik” önerilmiş, buradan edilecek gelir ile elit askerlerin eğitiminin karşılanması teklif edilmişse de, bu öneriye yanıt, Türkiye’dekine çok benzer bir şekilde karşılık bulmuş. Rus ordusunca, bedelli askerlik yönteminin “eğitilmiş beyinlerden yararlanmayı engelleyeceği, teknik ve bilgi olarak yetersiz bir alt-sınıf yoğunlaşması yaşanacağı ve bu alt sınıf mensubu erkeklerin orduyu hantal ve düşük kapasiteli hale getireceği” vurgulanıyor.²⁵

ABD’nin arka bahçesi Endonezya’da sözleşmeli askerler: Özelleştirme ve uzmanlık kısıcında denetlenemezlik

Endonezya’nın bağımsızlığını kazandığı 1945 den bu yana ordu giderek artan ölçüde belirleyici bir konuma sahip oldu. 1949-1966 arasında Sukarno ve 1966-1998 arasında Suharto yönetimi boyunca ordu, askerî yetkisi yanı sıra politik yetkileri ile Türkiye’ye benzer önemli bir örnek oluşturdu. Özellikle 1950-60 yılları arasında meydana gelen birçok ayaklanmada Sukarno orduya geniş yetkiler vererek ordu mensuplarının hem hükümet hem de devlet kurumlarında kadro ve yetkiler açısından gücünü arttırdı²⁶. 1957-65 döneminde yaşanan ve güdümlü demokrasi olarak tanımlanan bu özellik 1965 yılında Sukarno yönetiminin bir askerî darbe ile devrilişine yerine General Suharto’nun geçmesiyle daha da güç kazandı²⁷. 60’lardan sonra, parlamentodan yerel yönetim birimlerine kadar asker kökenli yöneticilerin olduğu katı militarist bir siyasi yapı var oldu.

²³ Shlykov, Vitaly, “Russia Gives Up Mass Armies”, **The Ria Novosti Article**, 14-09-2009.

²⁴ Herspring, Dale, a.g.m.

²⁵ Kamanev, Marina, “How to Dodge the Draft in Russia”, **Moscow, Time Magazine** 30 March 2009.

²⁶ <http://www.globalsecurity.org/military/indonesia/index.html>.

²⁷ Widjajanto, Andi, “Transforming Indonesia Armed Forces”, UNISCI, Madrid, Espana, 2007, ss.19-35.

Endonezya ordusunun önemli bir özelliği siyasete müdahale yetkisi yanı sıra kendi giderlerini karşılamak için ticari faaliyette bulunma yetkisine de sahip oluşudur²⁸. Gerek Sukarno gerekse Suharto yönetimi boyunca, ordunun kendi mali kaynağını, anlaşmalar yaparak veya anonim ortaklıklar kurarak sağlaması hep onaylanmış.²⁹ Endonezya ordusunun ticari faaliyetleri her bir komutanlığın kendine ait ticari kurumları aracılığıyla sürdürülmüş ve personelin bakım ve ihtiyaçlarını karşılama amaçlı kurulmuş şirketler zamanla komutanların özel birikimlerinin de aracı olmuşlar.³⁰ Ancak özellikle 1998 yılında Suharto hükümetinin devrilmesinden sonra yeni hükümetlerin liberal ekonomi girişimleri bu yapıda kırılmalara yol açmış³¹. 1998 sonrasında ortaya çıkan demokrasi girişimlerinin önemli adımlarından biri de, ordunun rolünü yeniden tanımlamak ve görevini yeniden belirlemek olmuş. Öncelikle parlamentoda yer alan askerler çıkarılmış ve “ülke savunması” ordunun tek görevi olarak belirlenmiş. Savunma ve Güvenlik Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı’ndan ayrılarak sivil yönetime bağlanmış ve ordu üzerindeki sivil yetkinin arttırılması hedeflenmiş³². 2004 yılında her bir komutanlığa ait ticari kuruluşlar birleştirilerek, denetim amacıyla Savunma Bakanlığı’nın bünyesine alınmış. Ancak Endonezya’nın bağımsızlık tarihinden beri ordu giderlerinin ancak % 30’unun devlet bütçesinden karşılanması gerçeği değişmemiş ve ordunun giderlerinin geri kalan % 70’ini kendi yaptığı yasal anlaşmalarla temin etmesi yine devam etmekte.³³ Dolayısıyla Endonezya ordusunun (TNI), özel şirketlerin güvenliğini sağlamak için yaptığı iş anlaşmaları, gelirinin en büyük kısmını oluşturmaya devam ediyor. Örneğin, 2006 yılında, *Exxon Mobile* rafinelerinin olduğu bölge civarında yaklaşık 1000 kadar askerî yerleşim bulunduğu ve firmanın orduya (TNI) günlük 4.000 ile 10.000 \$ ödediği belirtiliyor³⁴. 2002’de *PT Freeport-McMoran* Altın Madenleri İşletmesi’nin yıllık raporunda da TNI’ya güvenliğini sağlaması için 5.6 milyon \$ ödediği belirtiliyor.³⁵ Ayrıca ordu 1960-70’lerde, örneğin Riau ilindeki gibi zengin ormanlık alanların olduğu bölgelere el koyabiliyor,

²⁸ Dewi, Fortua Anwar, “Indonesia: Ketahanan Nasional, Wawasa Nusantara”, **Strategic Cultures in the Asia Pacific Region**, ed. Trood Booth, London, McMillian Press Ltd.,1999, s.37.

²⁹ <http://www.globalsecurity.org/military/indonesia/index.html>.

³⁰ Ishak, Otto Syamsuddin, “Sociological of the Military Business in Indonesia”, **Practices of Military Business Experiences from Indonesia, Burma, Philippines, South Korea**, ed. Morch Nurhasim, FES &The RIDEP Institute, Jakarta, 2006.

³¹ Anak, Aqung, Banyu Perwita, “Terorism, Democracy and Security Sector Reform in Indonesia”, **The Indonesian Quarterly**, Vol.33, No.2.

³² A.g.e.

³³ Bradford, John, “The Indonesian Military as a Profession Organization: Criteria and Ramifications for Reform”, IDSS, **Working Group Rapor**, No:73, January, 2005., ss.1-5.

³⁴ Ishak, Otto Syamsuddin, agm.

³⁵TAPOL Bulletin, Vol. 184. April 2006, s.4.

yerlilere şiddet uygulayabiliyor. Bugün de o yıllardan aldığı yetki alışkanlığıyla zengin doğal kaynakların olduğu bölge ve alanlara el koyduğu iddia ediliyor.³⁶

2009 yılında ise ülke genelinde artan yolsuzluğa karşı, Endonezya ordusunun bütün iş ortaklıkları, anlaşmaları ve ticari faaliyetleri, 34 Sayılı Yasa ile *The Indonesia Military Business Management* adlı altında tamamen devlet kontrolündeki bir kuruma devredilmiş³⁷. Bu yeni yasaya göre ordu bir kurum olarak personelinin eğitim ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için ortak ticari faaliyetler kurabiliyor ama görev başındaki askerler bu şirket ve ortaklıkların yönetim kadrosunda yer alamıyor.³⁸ Ancak düzenleme çok yeni olduğu için yaşanan endüstriyel-militarist bütünleşmenin kırılıp kırılmadığını değerlendirmek için henüz çok erken. Üstelik bugüne kadar oluşan imtiyaz alanı ile birçok kurum ve kuruluşun ve şirketin yönetim kadrosunda bulunan general ve komutanlar bu şirketleri devretmede isteksiz görünüyor. Bugün yaklaşık 1.000 şirketin 55'inin sahibi generaller olarak biliniyor.³⁹ Ayrıca, 2007 yılında sadece sivillere özel şirket kurma ve ticari faaliyet yapma özgürlüğü veren yasa da askerlere "vatandaş" olarak özel işletmeler, firmalarla anlaşmalar yapma hakkını tanıyor.

Bugün için Endonezya ordusunun "özelleştirilmiş" askerî birliklerinin yarattığı "güvenlik problemi"ne bakarak güvenlik için kurulmuş kurumların güçlü bir sivil ve demokratik denetim yoksa güvenlik sağlamak bir yana nasıl kendisinin bir güvenlik sorununa dönüştüğünü bize gösteren en önemli örneklerden biri. Endonezya ordusu özel şirketlerin, büyük devletlerin, yasa dışı güçlerinin güvenliğini sağlamaya başladığında sadece sivillerin güvenliği göz ardı edilmekle kalmayıp, sivillerin zaman zaman bu müttefiklerin özel çıkarları ile çatıştığı durumlarda birer potansiyel tehdit haline dönüşmesini de beraberinde getirmiş.

Ordunun bu keyfi, denetlemez, sorgulanmaz şiddetini, başıboşluğunu ve disiplinsizliğini durdurmak için harekete geçen devlet, ordunun serbest ticari yetkilerini kaldırmaya ve mali olarak kendi denetimi altına almaya karar verdi.⁴⁰ Böylece sivil siyasetin askerî kurumlar üzerindeki sorgulama, denetleme gücünü arttırmak hedeflenmişti. Ancak, ordunun mali

³⁶ Sihalohu, Markus Junianto, "Indonesian Military Maintains Business Empire Despite 2004 Ban Report", **Jakarta Globe**, 12 January 2010.

³⁷ A.g.e.

³⁸ A.g.e.

³⁹ <http://www.globalsecurity.org/military/indonesia/index.html>.

⁴⁰ Lisa, Misol, a.g.m.

ilişkileri zannedildiği kadar birkaç işletme ile sınırlı değildi ve bu yüzden reform girişimleri çok daha vahim sonuçlar doğurdu. Yasal anlaşmaların dışında, ordu, mali gücünü esas olarak yasadışı kaynaklar (silah ticaret, kaçakçılık, yasal olmayan yollara lojistik destek gibi) ve zor kullanarak sivillerin mal ve mülklerine el koyma şeklinde devam ettiği belirtiliyor.⁴¹ Orduyu devlet bütçesinden finanse etmekte yetersiz kalan devlet, bizzat kendisi bu sefer özel şirketler ve dış ülkeler ile (ABD ve Avusturya] kredi sözleşmeleri yapıp borçlanarak güvenlik hizmetlerinin özelleştirilmesini daha da geniş bir kamu hizmeti alanına yaymış oldu.⁴² Sonuçta özel firmaların çıkarları, ordu yöneticileri ve dış ülkelerin finans kurumları tarafından belirlenen, sivillerin hiçbir şekilde yer almadığı bir güvenlik politikası ortaya çıktı. Sivillerin hâkimiyetini arttırmayı hedefleyen bir politika, paradoksal bir biçimde sivillerin yaşamını askerî çıkar ve ihtiyaçlara göre biçimlendiren bir uygulamaya dönüşmüş durumda.

Bu kadar açık ortaya koyulan suçlar ve ihlallere karşın, bu askerlerin ve komutanlarının dokunulmazlığını, yargılanmazlığını sağlayan şey Endonezya ordusu ile ilgili olarak savunulan “uzmanlık”, “profesyonellik” savunusunda karşımıza çıkıyor. Her an her yerden gelmeye hazır bir tehdit ve tehlike korkusu yaratılmakta; tehlikenin boyutu, içeriği belirsizleşmekte ve bunun “ne olduğuna” karar verenler de “özel uzman askerler”. Silahlı güçler öldürmek istediklerini “gerilla, terörist” şeklinde etiketleyebiliyor, yok etmek ya da ele geçirmek istediği yerleri “etkisiz hale getirilmesi gereken bölge” ilan ederek, yasal olmayan eylemlerini kamufle eden bir profesyonellik söylemine yaslanıyor. Üstelik bu uzman askerler üzerinden, aşırı şiddet kullanımında uzman, tehlikeler ve önlemleri konusunda bilgili bir “erkeklik söylemi”nin de etkin kullanıldığı görülüyor. Bu diğer erkeklere göre üstün tutulan, yerli erkeklerin, küçük sermayedarların boyun eğdiği, ezildiği yeni bir erkekliğin egemenliğine de işaret ediyor.

Bu noktada Türkiye özgülünde önemli bir boyuta dikkat çekmek gerekir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Endonezya ordusu gibi kendi kendini finanse eden bir ordu değildir belki, ancak Endonezya Ordusu’nun özel sözleşmeler imzalayan kurumunun bir benzeri Türkiye’de de mevcuttur. 1961 yılında kurulan Ordu Yardımlaşma Kurumu [OYAK], hem kamu hem de özel

⁴¹ Human Rights Watch, “Unkempt Promises”, a.g.m.

⁴² Lisa, Misol, agm.

hukuktan faydalanan, statüsü muğlak, karmaşık bir yapıdır.⁴³ OYAK, esasında güçlü bir sermaye grubudur. Yurt içi ve yurt dışı 60 civarında ortaklığı mevcuttur.⁴⁴ Çok geniş bir sektörü içeren bu ortaklıklar, ağırlıklı olarak enerji, inşaat, finans otomotiv sektörü ve silah sanayinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Renault, Axa, Goodyear gibi dünya sermaye devleri ve Almanya gibi ülkelerle savaş sanayi ihracatında ortaklıkları bulunmaktadır.⁴⁵ Şimdi, profesyonel askerlerin kullanılmasını ve yerleştirilmesini meşrulaştıran “geniş, küresel tehdit algısı”nın ne yönde kullanılabileceğinin resmini çizmek, böyle bir tablonun tehlikesine işaret etmek, Endonezya deneyimine bakıldığında, hiç de gerçek dışı durmaz. Bu askerlerin, tıpkı Endonezya’daki gibi sivil denetim ve şeffaflıktan yoksun bir “uzmanlık” tanımı ile askerîyenin ya da savunma sanayide yatırımları ve çıkarları olan sermaye sahiplerinin, bölgesel denetimi elinde tutmak, ticaret tekeli kaybetmemek için gerekli alanlara yerleştirilme tehlikesi, yukarıdaki ülke örneklerine bakılarak çıkarılabilir.

Sözleşmeli askerlik, vatandaşlık ve eril şiddet

Profesyonel askerliğin yükselişi ile sivil yaşamdaki erkek şiddetinin yükselişi arasında bir ilişki olup olmadığını kim sorguluyor? Bedenini bir silah olarak ya da son moda bir silahın uzantısı olarak kullanmayı askerlik eğitimi ile öğrenen erkeklerin, şiddet kullanarak isteklerini gerçekleştirebildiklerini gördükçe, hayatın başka alanlarında da şiddet kullanmalarını hangi etik, hukuki ya da siyasi mekanizma engelleyecek? Erkeklerle zorunlu askerlik hizmeti yaptırılmasını içeren vatandaş-ordu modelinin temeli askere alınan genç erkeklerin askerlik eğitiminden geçirilmesi ve bu eğitimin esas olarak hiyerarşik, aşırı disiplinci, şiddet içeren, sorgulamadan itaati sağlamayı temel alan değerler üzerine oturtulması her zaman kadın hakları savunucuları açısından sorun oldu. Zorunlu askerlik hizmeti için askerî eğitimden geçen erkeklerin bu eğitimde öğrendikleri değerler ile “erkek olma” değerlerini özdeşleştirilmelerinin yarattığı sorunlar hep tartışıldı. Askerlik eğitiminden geçen her genç erkeğin burada öğrendiği “askerlik değerleri=erkeklik değerleri” ilişkisini sivil yaşama ve oradaki gündelik insan ilişkilerine taşıması aslında militarizm dediğimiz şeyi üretiyor ve besliyor.

⁴³ Akça, İsmet, “Ekonomide Askerin Varlığı”, **Türkiye Siyasetinde Ordunun Rolü** içinde, (ed.) Nihal Boztekin, Heinrich Böll, Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul, 2010, s. 18.

⁴⁴ TESEV, Güvenlik Sektörü Siyasa Raporu 2, a.g.k.

⁴⁵ A.g.e.

Sözleşmeli askerlerden normal askerlerin yapamadığı zorlu, riskli, “pis” işleri yapmalarının beklendiği çok açık. Bu durumun “telafisi” olarak sözleşmeli ya da daha doğru deyişle paralı askerlerin, doğal olarak, diğer asker ve vatandaşlardan ayrıcalıkları olması da bekleniyor. Bu ayrıcalıkların sadece parasal olanaklar ve sosyal güvenlik hakları olamayacağını da öngörebiliriz. Modern devletlerin vatandaşlık görevlerini ülke savunmasına katılma koşuluna bağlamış olmasının belki çok eleştirilecek bir yanı olmayabilir. Ama bunun sadece erkeklere indirilmiş olması, düzenlemenin sadece basit bir ülke güvenliği olmadığını, aynı zamanda erkek egemen cinsiyet rejiminin de temeli olan bir içeriği de dayatması açıkça görülmeli. Savunma gereksinmesinin giderek küresel bir savaş mekanizmasının üretilip meşrulaştırılmasına dönüşmüş bir “küresel militarist düzen”e dönüşmekte olduğunu görüyoruz. Ülke güvenliğinin sağlanmasının eğitim, sağlık ve çevre korumaya benzer bir ortak gereksinme olarak algılanmadığı artık çok açık. Kadınların savunma dışında diğer kamu hizmetlerini yapmalarında bir sakınca görülmezken, savunma ile diğer kamu hizmetlerinin arasında cinsiyet açısından derin bir uçurum algılayan bir cinsiyet rejimi meselesi olduğu ortada. Savunma hizmeti aslında erkek bedeni ile modern silahlar arasında kurulan metaforik bir ilişkiye dayanıyor. Askerlik eğitimi sürecinde şekillenen erkek bedeni=silah ilişkisi aslında askerî tahakküm arzusunun, “ya egemen olma ya da yok olma” anlayışının bir bileşeni. Toplumun güvenliğini sağlama işinin savaşma gereğine ve eril değerlerin benimsenmesine dönüştürülmüş olması militarizm ile eril tahakküm ilişkisini besleyen erkeklik değerlerinin çoğaltılıp topluma yayılmasının yeni bir yolu.

Sonuç olarak bir şey söylemek gerekirse kamu hizmeti olarak savunma hizmetinin yürütülmesi ile cinsiyet eşitliğinin arasındaki ilişki çok açıktır: Toplumun güvenliği kadın ya da erkek herkesin katılacağı bir vatandaşlık sorumluluğu gereğidir. Kadınların eşit vatandaşlar olarak algılanabilmesi güvenlik hizmetinin askerî savaş mantığından çıkarılıp ortaklaşa üstlenilen bir toplumsal sorumluluk haline dönüştürülmesini gerektirir. Aslında hem militarizmin yok edilmesi hem de cinsiyet farklarının ortadan kaldırılması açısından bu çok hayati bir meseledir. Hele bu günlerde, Türkiye’de yeniden yeniden tartışılması ve gündemde tutulması gerekli bir meseledir.